VERBETERPLAN AKKERVOGELS

Opgesteld in het kader van het Actieplan Groninger Akkervogels 2022-2030

Werkdocument
Januari 2022

1. Achtergrond en werkwijze

Aanleiding
Zomer 2021 hebben veertien partijen het Akkervogelmanifest Groningen ondertekend. In het Manifest wordt een actieplan aangekondigd en worden thema's genoemd die in het actieplan verder moeten worden uitgewerkt. Onderdeel van de route naar het actieplan toe zijn concrete gebiedsuitwerkingen voor vier Groningse akkervogelgebieden:

- Noordelijke kleischil (incl. Zuurdijk en Ten Boer)
- Oldambt
- Veenkoloniën en Duurswold
- Westerwolde.

Voor elk van deze gebieden is een beknopt 'verbeterplan' opgesteld. De verbeterplannen vormen belangrijke bouwstenen voor het actieplan. Ze hebben een reikwijdte van een kleine tien jaar (tot en met 2030). Volledigheidshalve is de samenvatting van het actieplan opgenomen in bijlage 2.

Werkwijze
Voor elk van de vier genoemde gebieden is een werkgroep samengesteld met betrokkenen bij het akkervogelbeheer, die tweemaal bijeen is geweest om zinvolle verbeteringen op een rij te zetten. Voor het Oldambt namen hierin deel: drie akkerbouwers (tevens ANLb-deelnemers) en vertegenwoordigers van Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels (GKA), van Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen (ANOG) en van waterschap Hunze en Aa's.

Daarnaast is gebruik gemaakt van literatuur over akkervogels, en over die in Groningen in het bijzonder. Ook is gebruik gemaakt van:

- Het Optimalisatieplan Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer dat ANOG in 2019 heeft opgesteld voor de periode tot en met 2027. Hierin is voor elk van de drie ANOG-gebieden (Oldambt, Veenkoloniën en Westerwolde) al een groot aantal verbeterpunten benoemd;
- De resultaten van de evaluatie van het provinciale akkervogelbeleid die GKA, Sovon, ANOG en CMG in 2020-2021 hebben uitgevoerd in opdracht van de provincie Groningen (zie ook bijlage 1).

Opmerking vooraf
De punten in dit verbeterplan richten zich vooral op inrichting en beheer van het gebied. Er zijn natuurlijk ook gebiedsoverstijgende knelpunten, bijvoorbeeld in de sfeer van kennis, monitoring, communicatie en educatie. Deze komen uitgebreid aan bod in het actieplan en alleen waar nodig ook in de regionale verbeterplannen.

2. Korte gebiedskarakteristiek

Ontstaansgeschiedenis, landbouw en landschap
Het Oldambt is een jong zeekleigebied ten zuiden van de Dollard, die mede het gezicht van het gebied heeft bepaald. De getijden zetten namelijk vruchtbare klei af op de overstroomde delen, die vervolgens langzamerhand noordwaarts werden ingepolderd; de eerste in de late Middeleeuwen (rond 1525), de laatste nog geen vijftig jaar geleden (de Breebaartpolder van 1979, nu natuurgebied). Kenmerkend voor het Oldambt zijn de weidse vergezichten; de 'oneindige' Dollardpolders waar boeren in de lengte van de akkers de kromming van de aarde kunnen zien. Het zeer open landschap wordt hier en daar onderbroken door monumentale erven, dijken en groene linten.

Het Oldambt meet ongeveer 34.000 ha en telt ongeveer 280 landbouwbedrijven, waarvan ruim 60% met akkerbouw en een kleine 40% met vee (waarvan de helft met melkvee). Op de zware klei worden vooral granen en bieten verbouwd (het gebied staat bekend als 'de graanrepubliek'), maar ook luzerne en koolzaad zijn belangrijke gewassen. Ook zijn er enkele grote melkveebedrijven met forse oppervlakten grasland en maïs. De opkomst van de melkveehouderij vanaf de jaren '80 is ten koste gegaan van het areaal bouwland, met name van luzerne en koolzaad.

Sinds de ruilverkavelingen van de jaren '60 en '70 is het landschap drastisch veranderd: van een opstrekkende verveningsverkaveling naar een blokverkaveling: grote aaneengesloten kavels en weinig sloten. Landschapselementen zijn er in de vorm van kleine bosjes (bij de ruilverkavelingen aangelegd als 'landschapsaankleding'), langs wegen, dorpskernen en door dijkdoorbraken ontstane kolken.

Akkervogels
Het open landschap trekt met name vogelsoorten aan die hun oorsprong vinden op de steppen zoals de grauwe kiekendief en de veldleeuwerik. Bovendien is het gebied van belang voor gele kwikstaart, graspieper, kwartel en kwartelkoning. Drijvende factor in het belang van het Oldambt als akkervogelgebied zijn de uitgestrekte graanvelden en de aanwezigheid van luzerne en koolzaad. Soorten die meeliften zijn muizen-etende roofvogels, zoals ruigpootbuizerd, blauwe kiekendief, torenvalk, velduil en ransuil, en soorten als de gele kwikstaart.
Voor vier van de kenmerkende soorten voor het Oldambt is de populatieontwikkeling in de afgelopen zes jaar voor twee soorten stabiel (veldleeuwerik en gele kwikstaart) en voor twee soorten afnemend (graspieper en kwartel) – zie onderstaande tabel en bijlage 1 voor meer informatie en de context waarin de resultaten moeten worden bezien.

Trend en positieve en negatieve invloeden per soort in het Oldambt

OLDAMBT	Gele kwikstaart	Graspieper	Veldleeuwerik	Kwartel
Trend 2015-2020	Stabiel	Afname	Stabiel	Afname
Positieve invloed	Wintergraan, openheid	Slootjes, greppels, openheid	Slootjes, open-heid, grasland, klaver/luzerne	Klaver-luzerne, openheid, granen
Negatieve invloed	Grasland	Bomen	Bomen, wegen en gebouwen	Zwakke associaties met wegen en bomen

Uit de recente evaluatie van het akkervogelbeleid (zie bijlage 1 voor een meer gedetailleerd overzicht) blijkt daarnaast het volgende:

- De gele kwikstaart profiteert in het Oldambt van het grote areaal wintertarwe en mijdt grasland.
- De graspieper profiteert van de grote openheid en broedt vooral langs de (relatief schaarse) sloten en greppels.
- De veldleeuwerik profiteert van de karakteristieke openheid en net als de gele kwikstaart van het hoge aandeel granen. Toch heeft de veldleeuwerik een voorkeur voor grasland als broedbiotoop (wat soms fungeert als 'ecologische val'). Hij lijkt ook te profiteren van de teelt van klaver en luzerne.

- Ook kwartel en kwartelkoning profiteren van openheid en van granen en vlinderbloemigen (klavers, luzerne).

Akkervogelbeheer
Agrarisch natuurbeheer kan alleen worden gecontracteerd binnen door de provincie begrensde leefgebieden. Voor akkervogelbeheer geldt daarbij dat dit geclusterd wordt neergelegd in robuuste clusters: gebieden van minimaal 250 ha waarbinnen minimaal 5% wordt bedekt met beheer. Het Oldambt telt zeven van zulke beheerclusters: Nieuwolda, Noordbroek, Midwolda, Reiderwolderpolder, Beerta, Vriescheloo en Bellingwolde. De clusters hebben een gezamenlijke oppervlakte van 4.220 ha (gemiddeld ruim 600 ha), waarbinnen op 56 bedrijven 364 ha aan akkervogelbeheer is gecontracteerd (gemiddeld 6,6 ha per bedrijf). De dekkingsgraad aan beheer varieert van 6,9 tot 11,7% en is gemiddeld 8,6%. Daarmee is de korte-termijndoelstelling uit het Optimalisatieplan van 2018 (groei naar 4.061 ha clusters en 349 ha beheer in 2021) in het Oldambt ruimschoots gerealiseerd. De beheermaatregelen bestaan uit kruidenrijke akkers en randen, wintervoedselveldjes, vogelgraan en vogelakkers. Bij de twee laatste pakketten is oogst van het gewas (resp. graan en luzerne) mogelijk.

In het Oldambt liggen geen grote natuurgebieden en de natuurgebieden die er zijn, hebben geen akkervogeldoelstelling. Wel zijn er kleinere (ruilverkavelings)bosjes; deze liggen vaak tegen dorpskernen aan. Een aantal clusters raakt aan deze bosjes. Ze worden ook betrokken bij de situering van het beheer. Zo worden wintervoedselveldjes juist dicht bij opgaande begroeiing gesitueerd, terwijl bijvoorbeeld kruidenrijke akkers zo veel mogelijk in open gebied worden neergelegd.

3. Ambities en verbeterpunten inrichting en beheer

In deze paragraaf schetsen we de akkervogel-ambities voor het Oldambt en daarna de mogelijke verbeterpunten. In de gebiedsbijeenkomsten zijn ook knelpunten geïnventariseerd, maar deze zijn in dit verbeterplan zoveel mogelijk omgevormd naar actiepunten.

3.1 Ambitie voor dit deelgebied

In kwantitatieve zin is het voorstel om de doelen voor vijf ‘vlaggenschipsoorten’ (veldleeuwerik, grauwe kiekendief, gele kwikstaart, graspieper en kwartel) als volgt te definiëren:
- Minimaal behouden en zo mogelijk versterken van de huidige populaties van de soorten die nu stabiel zijn of lijken (veldleeuwerik, gele kwikstaart en grauwe kiekendief). Hiervan profiteren vervolgens ook kwartel en kwartelkoning;
- Stabilisatie van de soorten die nu achteruitgaan (graspieper en kwartel).

In meer kwalitatieve zin is de ambitie voor het Oldambt:
- Handhaven en versterken van de kwaliteit van het Oldambt als akkervogelgebied, met name voor de soorten die aangewezen zijn op open landschap en de aanwezigheid van granen, koolzaad en vlinderbloemigen zoals luzerne.
- Uitbreiden en versterken van de zeven akkervogelclusters door het vergroten van de clusters en het verhogen van de dekkingsgraad aan beheer.
- Versterken van de kruisbestuiving tussen de natuurgebieden in en langs de Dollard en het aanpalende bouwland (met name door een natuurvriendelijker beheer van de dijken).

3.2 Actiepunten inrichting en beheer

Gebiedsinrichting en ruimtelijk beleid
Het open karakter van het landschap en het hoge aandeel graan zijn kwaliteiten die al behoorlijk optimaal zijn voor akkervogels. Niettemin zijn er verstorende factoren die waar mogelijk moeten worden afgewend:

1. De **energietransitie** dreigt ook hier zijn tol te gaan eisen in het landschap. Zo zijn de relatief nieuwe polders ten zuiden van de Dollard aangewezen als zoekgebied voor zonneparken. Dit zijn voor akkervogels zeer kansrijke polders, juist ook door hun ligging langs de Dollard. Vooral grote zonneparken (zoals het geplande park van 250 ha in de Ulsderpolder bij Scheemda) vormen een bedreiging. De gemeente Oldambt staat vooralsnog geen windmolens toe in het gebied. Wel komt er een pilot met drie kleine (15 m hoge) windmolens op landbouwbedrijven. Aan de Duitse kant van de grens zijn echter 250 m hoge windturbines gepland die ook het landschap van het Oldambt beïnvloeden. Het is belangrijk dat de leefgebieden voor akkervogels zoveel mogelijk worden gevrijwaard van zonneparken en (hoge) windturbines, net zoals dat bij het provinciaal Programma Bos en Hout is bepaald (zie verderop). En als dat niet haalbaar of wenselijk is (duurzame energie is een breed maatschappelijk belang en kan voor de landbouw ook een verdienmodel zijn), kan een vogelvriendelijke landschappelijke inpassing en/of een hoogkwalitatieve compensatie de gevolgen verzachten.
2. Ook de **oppervlakte grasland is toegenomen**, vaak ten koste van koolzaad en luzerne. Nu de inplaatsing van intensieve melkveebedrijven over zijn hoogtepunt heen lijkt, is het vooral zaak om extra energie te steken in een vogelvriendelijk beheer van (een deel van) de aanwezige graslanden, vooral in gebieden die van belang zijn voor de veldleeuwerik, waar het grasland niet zelden als ecologische val fungeert. Zie ook het onderdeel 'beheer'.
3. De **ganzenpopulaties** groeien en concurreren daarmee steeds sterker om voedsel en soms ook om broedgelegenheid met andere vogels. Vooral de overzomerende ganzen zijn in dit opzicht een probleem. Dit speelt rondom de gehele Dollard en bij het Oldambstermeer en het Hondshalstermeer.
4. In de Johannes Kerkhovenpolder, grenzend aan de Dollard, is een groot **baggerdepot** (80 ha) gepland. Ook dit gaat ten koste van het areaal voor akkervogels. Bovendien bestaat het risico dat de ganzendruk toeneemt. Als er geen andere locatie kan worden gevonden, kan het depot wellicht dusdanig worden ingericht dat het de akkervogels zo min mogelijk schaadt of zelfs ten goede komt.
5. In het broedseizoen vormen **wandelaars met loslopende honden** een verstoringsbron voor de akkervogels. Naast het selectief afsluiten van paden in het broedseizoen valt te denken aan het plaatsen van borden dat honden in het broedseizoen moeten zijn aangelijnd. Het waterschap overweegt voor de schouwpaden al maatregelen om honden te weren of alleen aangelijnd toe te laten.
6. In het provinciaal **Programma Bos en Hout** (uitbreiding bosareaal t.b.v. klimaatdoelen) worden akkervogelgebieden weliswaar uitgesloten van extra aanplant, maar in het Oldambt is niettemin een aardige lengte aan extra wegbeplanting voorzien. Omdat deze de karakteristieke openheid kan verminderen, is het gewenst om bij de situering hiervan rekening te houden met de broedgebieden van akkervogels.
7. Het **cluster Noordbroek** verdient speciale aandacht, omdat de patrijs hier voorkomt en het tegelijk een belangrijk cluster is voor de grauwe kiekendief. Hier is het gewenst om voor de patrijs op geschikte plekken (nabij bebouwing, rondom wegen) veldstruweel aan te planten zonder afbreuk te doen aan de openheid die de kiekendief nodig heeft.

8. De agrarische collectieven willen graag **moderne technieken zoals drones** inzetten voor het opsporen van legsels en kuikens. Het gaat dan vooral om de grotere soorten (steltlopers, roofvogels, hoenderachtigen). Hiermee zijn in het weidevogelbeheer inmiddels goede ervaringen.

Beheer: vergroten beheerareaal, verbeteren beheerkwaliteit
In het Optimalisatieplan ANLb van 2018 schetst ANOG haar beheerstrategie om de akkervogelstand te verbeteren: vergroten en verbinden van de huidige beheerclusters, introductie van twee nieuwe beheerclusters 'droge dooradering' en verhogen van de dekkingsgraad aan beheer in de clusters naar 10% in 2027. Ook de gebiedswerkgroep benadrukt het belang van extra beheer, ook buiten de huidige clusters, om de akkervogels beter te 'bedienen'. Er is zeker animo voor extra beheer, te beginnen bij de huidige deelnemers aan het agrarisch natuurbeheer. Daarbij moet er een goede balans zijn tussen zomer- en wintermaatregelen (80-20%) en kan een deel van het beheer bestaan uit volveldse 'gewaspakketten' (vogelgraan is daarvan een recent voorbeeld). De criteria voor uitbreiding van het aantal clusters en de beheerde oppervlakte staan vermeld in het provinciale actieplan. De actiepunten:

1. **Vergroting van beheerclusters en introductie van nieuwe clusters**:
   a. Vergroten van de huidige clusters van 4.220 ha in 2021 naar 6.624 ha in 2027, een groei met ruim 2.400 ha. Hiervoor is het op enkele plekken gewenst dat de provincie de begrenzing van het leefgebied 'open akker' wijzigt/uitbreidt. Dit speelt onder meer in de Oostwolderpolder, in Tjamme-Beersterhoogen, in de Reiderwolderpolder en bij het verbinden van clusters via de open gebieden richting de Dollard (Kroonpolder/Stadspolder).
   b. Creëren van twee (bescheiden) nieuwe clusters 'droge dooradering' t.b.v. akkervogels:
      - Eén bij Scheemda in het kleinschalige akkerlandschap tegen het natuurgebied bij Midwolda aan. Met dit cluster wordt een overgang gerealiseerd van het natuurgebied naar het grootschalige akkerlandschap. Doelsoorten zijn patrijs, kneu en geelgors.
      - Eén bij Termunten. Dit akkerlandschap ligt rond de oude Ae. Het is de overgang tussen de buitendijkse natuurgebieden en het grootschalige akkerlandschap van het Oldambt.

      Deze clusters zijn in het Natuurbeheerplan begrensd voor het leefgebied 'droge dooradering', waarin ook een aantal akkervogelmaatregelen kan worden gecontracteerd. Maar het verdient de voorkeur als de provincie de nieuwe clusters en de gebieden daartussen (bijv. tussen Noordbroek en Midwolda) ook begrenst voor het leefgebied 'open akker'.

   De uit te breiden clusters en de nieuw voorgestelde clusters zijn opgenomen op een verzamelkaart in het actieplan.

2. **Uitbreiding van de beheerde oppervlakte**. Conform de strategie van het provinciale actieplan vindt de uitbreiding als volgt plaats:
   - De clusteruitbreidingen (ruwweg 3.400 ha) worden voorzien van 5% aan 'traditioneel' ANLb. Dat is een groei met 170 ha tot in totaal zo'n 565 ha.
   - Uitrollen van 150 ha aan nieuwe gewasmaatregelen in de huidige en nieuwe clusters (zie punt 3a).

   In totaal komt de uitbreiding op 320 ha. Aangezien er geen ruimte meer is in het huidige ANLb-budget (er is een wachtlijst), is hiervoor extra budget nodig. De groei kan deels worden gerealiseerd bij bestaande ANLb-deelnemers en deels bij nieuw te werven deelnemers binnen de nieuwe clustergrenzen.

3. **Verbeteren van de kwaliteit van het beheer op landbouwgrond**, en wel langs vier sporen:
   a. Introductie van nieuwe beheerpakketten:
      - Stimuleren van gewenste gewassen en van een vogelvriendelijk beheer daarvan (à la vogelgraan). Voorbeeld is het stimuleren van luzerne (of andere vlinderbloemigen) met een aangepast maaischema. Hier kan ook het nieuwe GLB een rol spelen: stimulansen voor eiwitgewassen vanuit de ecoregeling kunnen worden gekoppeld aan vogelvriendelijk beheer van die gewassen vanuit het ANLb. Naast luzerne zijn bijvoorbeeld veldbonen, erwten en koolzaad (blauwborst) kansrijke gewassen voor akkervogels. Daarnaast kan worden gedacht aan mengteelten van bijvoorbeeld veldbonen met graan of met zomerkoolzaad. Bij erwten en koolzaad is de teelt als zodanig al gunstig, bij koolzaad kan het ANLb aanvullende eisen stellen (bijv. stoppel langer laten staan). Al deze gewassen kwalificeren als rust- en/of eiwitgewas voor de ecoregeling. Het is gewenst dat hiervoor 'oppluspakketten' vanuit het ANLb worden ontwikkeld en dat de 'infrastructuur' (mechanisatie, afzet) wordt versterkt. Voor het actieplan gaan we voorzichtig uit van een areaal van 150 ha aan nieuwe 'gewaspakketten' in het Oldambt.
      - Introductie van de mogelijkheid tot 'last minute beheer' op bouwland door dit beheer (dat we kennen uit het weidevogelbeheer) toe te voegen aan de maatregelen onder 'open akker'. Anders dan bij weidevogels is het bij veel akkervogels van tevoren niet goed te voorspellen waar ze gaan broeden. Last-minutebeheer bestaat uit het ad hoc uitstellen van veldwerkzaamheden bij gebleken broedgevallen. Hiermee heeft ANOG de afgelopen twee jaar al geëxperimenteerd voor de kwartelkoning in het Oldambt. Daarnaast kan het zinvol zijn voor bijvoorbeeld wulp, kiekendief en velduil.
      - De winter over laten staan van graanstoppel in combinatie met inzaai van een geschikte groenbemester voor de veldleeuwerik. Het gaat hier om een maatregel op bedrijfsniveau. Deze was al ontworpen voor de GLB-pilot van 2020, maar is toen niet uitgevoerd.
      - Selectief openstellen van de mogelijkheid voor 3- en 6-meterse randen. De eerste worden nu al gecontracteerd uit een oogpunt van waterkwaliteit (bufferzone). Het volume aan smalle bufferzones zal toenemen doordat ze vanuit het 7^{e} Actieprogramma Nitraatrichtlijn en de conditionaliteit (GLB) verplicht worden. Daardoor kan zelfs concurrentie ontstaan met 9-meterse randen vanuit het ANLb. Door gerichte inzaai (vanuit het ANLb) kan de betekenis van 3-meterse randen voor de biodiversiteit (bijv. voor foeragerende akkervogels) worden verhoogd. Daarnaast stellen we voor om 6-meterse akkervogelranden toe te staan als deze naast een (ecologisch beheerde) waterloop liggen of als op het aanpalende perceel ook randenbeheer is gecontracteerd. We stellen voor om smallere (3-6 m) randen beperkt toe te staan: tot maximaal 20% van de gecontracteerde oppervlakte per bedrijf.
   b. Begrenzen van het gehele gebied (op termijn) voor het leefgebied 'open akker', te beginnen met de clusteruitbreidingen en de nieuwe clusters. Daarin worden selectief (op bedrijfsniveau tot maximaal 20% van de begrensde oppervlakte) ook graslanden in de begrenzing betrokken. Dat is belangrijk voor bijvoorbeeld de veldleeuwerik om – daar waar zicht is op uitgesteld maaibeheer – de kans te verkleinen dat grasland fungeert als ecologische val.
   c. Terugdringen van de hoge onkruiddruk in akkerranden. Dat is niet alleen gunstig voor de akkerbouwer, maar ook voor de meeste vogels – de soortensamenstelling wordt immers teruggebracht naar hoe hij is bedoeld. Daarom wil ANOG in overleg met de deelnemers de beheereenheden om de paar jaar verplaatsen. De begrenzing van het leefgebied open akker maakt het soms (op bedrijven waar slechts een deel van het areaal is begrensd) echter lastig om beheereenheden te verplaatsen. Ook hiervoor kan verruiming van de begrenzing dus uitkomst bieden.

d. Inzet van akoestische wildredders: kleine apparaatjes, te monteren op het gebruikte materieel, die met een sterk geluid vogels en andere dieren verontrusten. Deelnemers met kruidenrijke akkers moeten deze verplicht gebruiken bij het maaien om te voorkomen dat vogels en hun jongen sneuvelen (bijv. voor kwartelkoning, kwartel en fazant). Het is gewenst ze ook beschikbaar te stellen aan niet-deelnemers om ze te gebruiken bij de oogst van graan, het maaien van gras en het persen van stro.

4. De huidige **ANLb-vergoedingen** zijn aan aanpassing toe. Voor de noordelijke klei gelden inmiddels hogere bouwplansaldi, zo laten WUR-berekeningen zien. Aanpassing is hard nodig om het ANLb inpasbaar/concurrerend te houden. Er wordt gewerkt aan een landelijke aanpassing van de tarieven. Afgaande op actuele bouwplansaldi voor de noordelijke klei gaan we voor de kostenraming van dit gebiedsplan (§ 4) uit van een stijging van gemiddeld € 500,- per ha: van ca € 2.750,- per ha nu naar gemiddeld minimaal € 3.250,- per ha straks. Het is gewenst dat de provincie Groningen deze verhoging volgt. Om dit niet ten koste te laten gaan van de beheerde oppervlakte, is een ruimer budget gewenst. Deze verhoging komt dus boven op de beoogde verhoging vanwege de uitbreiding van beheer.

5. Een **vogelvriendelijker beheer van 'publiek groen'** (bermen, dijken, taluds langs spoorlijnen en rijkswegen, oevers en sloten in beheer bij overheden) en een betere kruisbestuiving met de inspanningen op landbouwgrond. Waterschap Hunze en Aa's is al bezig om een groeiend areaal aan waterlopen en oevers in eigen beheer op een natuurvriendelijke manier te beheren. Een verkennend gesprek met de gemeente Oldambt wijst uit dat er op dit moment – met name uit kostenoogpunt – relatief weinig ecologisch beheer plaatsvindt, maar dat hiervoor zeker animo bestaat. Ook is er behoefte aan kennisuitwisseling over de wijzen en kosten van ecologisch beheer. Op provinciaal niveau wordt nu een kaart gemaakt van alle gemeentelijke elementen en hun beheer. Deze kaart kan een basis bieden voor intergemeentelijk overleg en voor concrete actie.

6. **Verbetering van het beheer van natuurgebieden** met het oog op akkervogels. In het bijzonder:
   a. Een sterker op akkervogels gericht beheer door Het Groninger Landschap van de Dollard-dijk, c.q. in de kwelder (meer gevarieerd beheer, verminderen ganzendruk).
   b. Staatsbosbeheer heeft een akker aan de Wiechersweg in Finsterwolde die nu min of meer regulier wordt verpacht, maar die geschikter kan worden gemaakt voor akkervogels. En wel door vergroten van de kleinschaligheid (aanplant van struweel, aanleg van een onverhard pad) en door een aangepast bouwplan. Dat laatste zou ook gunstig zijn voor de akkerflora op klei. Daarnaast liggen er wellicht (nader uit te werken) kansen bij het Schildmeer en Muntendam.

3.3 Overige actiepunten

De gebiedswerkgroep heeft daarnaast twee andersoortige verbeterpunten benoemd:
1. Er is geen provinciaal 'beheerdersoverleg' tussen organisaties en personen die met natuurbeheer/akkervogelbeheer bezig zijn en tussen de beheerders en de relevante overheden (provincie, waterschap en gemeenten). Het is gewenst om tot zo'n provinciaal 'beheerdersoverleg' te komen.
2. Het is gewenst om onderzoek te doen naar de rol van predatoren en ganzen in het akkervogelbeheer.

Beide punten zullen ook in het provinciale actieplan een plek krijgen.

3.4 Wie is aan zet?

Het actieplan bevat voor alle deelgebieden tezamen een schema met acties, actoren en tijdplanning.

4. Kostenbegroting inrichting en beheer

Hieronder begroten we – enigszins met de natte vinger – de kosten van de actiepunten op het gebied van inrichting en beheer. De overige actiepunten begroten we in het provinciale actieplan.
Bij het begroten maken we een onderscheid in vieren: jaarlijkse en eenmalige kosten binnen en buiten landbouwgebieden.

<u>Beheermaatrelen in landbouwgebied</u>
Er is nu 364 ha ANLb gecontracteerd in de leefgebieden open akker en droge dooradering. Daarnaast is 320 ha aanvullend beheer beoogd tot een totaal van 684 ha. De begroting daarbij bestaat uit drie onderdelen:

- Verhogen van de gemiddelde ha-vergoeding voor het bestaande beheer met € 500,- per ha. Daarmee is een bedrag van € 182.000,- gemoeid.
- Aanvullende 'traditionele' ANLb-maatregelen: 170 ha x € 3.250,- = (afgerond) € 553.000,-.
- Aanvullende 'gewaspakketten': 150 ha x € 1.000,- = € 150.000,-.

In totaal is dit een extra bedrag van € 885.000,-. Dit bedrag kan afnemen als delen van het gewenste beheer uit andere onderdelen van het GLB (conditionaliteit, ecoregeling) kunnen worden betaald.

<u>Beheermaatregelen buiten landbouwgebied</u>
We hebben te weinig informatie om de extra inspanningen van de TBO's, waterschap en gemeenten goed te kunnen begroten. Daarom gaan we ervan uit dat deze grotendeels uit bestaande financieringsstromen en gerichte projecten kunnen worden betaald. Om een eventueel tekort te dekken zal hiervoor in het actieplan een stelpost worden opgenomen.

<u>Eenmalige kosten in landbouwgebied</u>
Voor het Oldambt is in het optimalisatieplan van ANOG een bedrag van € 7.000,- begroot voor het aanplanten van struweel (cluster Noordbroek) en de aanschaf van informatieborden (tegen verstoring) in de periode 2021-2027. Daarnaast is het gewenst om één of enkele drones aan te schaffen. Ook hiervoor zal in het actieplan een stelpost worden opgenomen.

<u>Eenmalige kosten in natuurgebied</u>
Hiervoor geldt hetzelfde als voor de beheersmaatregelen buiten landbouwgebied.

Hiermee komen de **totale jaarlijkse (beheer)kosten** op minimaal € 885.000 per jaar en de **totale eenmalige kosten** op minimaal € 7.000,-.

Bijlage 1. Evaluatieresultaten voor het Oldambt

In deze bijlage schetsen we de voorlopige resultaten van de evaluatie van het akkervogelbeleid, eerst kort voor de gehele provincie, daarna specifiek voor het Oldambt. De evaluatie heeft gekeken naar relaties tussen vogels en landschapskenmerken, naar verschillen in dichtheden en trends binnen en buiten begrensde leefgebieden en binnen en buiten ANLb-beheerclusters. Van de volgende soorten waren voldoende data voor een betrouwbare analyse: veldleeuwerik, gele kwikstaart, graspieper, blauwborst, geelgors, grasmus, kneu, kwartel, kievit, scholekster en wulp.

Enkele belangrijke kanttekeningen bij de resultaten:
- De resultaten zijn voorlopig, zijn gebaseerd op een beperkt aantal teljaren (2015-2020) en laten alleen statistisch significante verbanden zien.
- De evaluatie is beperkt tot soorten die goed geteld kunnen worden met het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) van de provincie en met de beheermonitoring door de collectieven. Soorten die een aparte telling vereisen, zoals kiekendief, velduil, kwartelkoning en patrijs, ontbreken dus in de analyse. Deze worden waar passend wel meegenomen in het actieplan en de gebiedsplannen.
- De analyse neemt ook andere soortgroepen die kunnen profiteren van het agrarisch natuurbeheer niet mee (bijv. insecten en zoogdieren als haas, ree en muizen). Deze zijn door de provincie ook niet als doelsoort van het ANLb bestempeld.

Resultaten voor de provincie als geheel
De analyse heeft gekeken naar het volume en de dekkingsgraad aan beheer in de clusters tussen 2015 en 2020. Het beheervolume (aantal hectares per cluster) is tussen 2015 en 2020 gestegen van gemiddeld 49 naar 57 ha. De dekkingsgraad in de clusters steeg hiermee van 5,4% naar 6,6%. In 2020 is het laagste percentage 4% en het hoogste 13%. Ongeveer een vijfde van de clusters heeft meer dan 10% beheer.

Resultaten voor het Oldambt
Uit de analyse blijkt dat ANLb akkerranden en vogelakkers voor een aantal soorten positief bijdragen, maar niet voor alle soorten die hieronder zijn uitgelicht is dit verband direct aangetoond. In sommige gevallen draagt het bouwplan of aanwezigheid van landschapselementen (positief of negatief) bij. Hieronder een overzicht voor een selectie van doelsoorten voor het Oldambt (zie de opmerkingen hierboven over de reikwijdte van de evaluatie).

OLDAMBT	Gele kwikstaart	Graspieper	Veldleeuwerik	Blauwborst	Kwartel
Trend 2015-2020	Stabiel	Afname	Stabiel	Stabiel	Afname
Positieve invloed	Wintergraan, openheid	Slootjes, greppels, openheid	Slootjes, openheid, grasland, klaver/luzerne	Winterkool-zaad, slootjes	Klaver-luzerne, openheid, granen
Negatieve invloed	Grasland	Bomen	Bomen, wegen en gebouwen	-	Zwakke associaties met wegen en bomen

Voor alle 53 soorten uit de analyse is de aantalsontwikkeling in het Oldambt binnen clusters positiever (15% groei) dan buiten de clusters. Het is niet altijd duidelijk of dit (alleen) *door* het ANLb komt, of dat de clusters op de meest gunstige plekken voor de soorten liggen.

Conclusies per soort - Oldambt

Gele Kwikstaart
- Soort doet het relatief goed door het grote areaal wintertarwe. Daarnaast is de karakteristieke openheid van het gebied belangrijk voor deze soort.
- Grasland wordt ontweken, dus een (verdere) toename van veehouderij zal een negatief effect hebben.

Graspieper
- Soort neemt af dus bescherming is urgent. De karakteristieke openheid van het gebied is belangrijk.
- Soort broedt langs slootjes en greppels. Naast behoud van slootjes en greppels is de soort waarschijnlijk gebaat bij een extensiever beheer hiervan.

Kwartel
- Soort neemt af dus bescherming is urgent. Het grote areaal granen en de karakteristieke openheid van het gebied zijn van belang voor deze soort.
- Akkerranden lijken een klein positief effect te hebben op hun voorkomen, maar het bewijs is onzeker.
- Soort lijkt gebaat bij teelt van klaver/luzerne, hoewel dat ook een ecologische val kan zijn.

Veldleeuwerik
- Soort neemt in Groningen af maar is in Oldambt stabiel. Niettemin urgentie voor bescherming.
- Het grote areaal granen en de karakteristieke openheid van het gebied zijn van belang voor deze soort.
- Hogere aantallen in akkerranden zijn terug te voeren op foeragerende vogels; akkerranden hebben dus rol in het verbeteren van voedselbeschikbaarheid. Mogelijk is dit ook de verklaring voor de (verrassende) associatie met slootjes. Het precieze effect van vogelakkers is onduidelijk, mogelijk omdat data ontoereikend zijn.
- Grasland wordt geprefereerd, maar uit ecologisch onderzoek weten we dat dit een belangrijke ecologische val is voor de soort. Mogelijk zou een beheerpakket met extensief graslandbeheer uitkomst kunnen bieden.
- Soort lijkt ook te profiteren van de teelt van klaver/luzerne (zie ook kwartel).

Bijlage 2. Samenvatting Actieplan Groninger Akkervogels 2022-2030

Groningen is voor veel soorten van landelijke betekenis
Groningen is een belangrijk akkervogelbolwerk: de provincie herbergt een bovengemiddeld aandeel van de landelijke populaties van grauwe kiekendief, kwartel, kwartelkoning, gele kwikstaart, veldleeuwerik, graspieper, velduil, geelgors, blauwborst en ringmus. Met de 'struweelvogels' gaat het relatief goed: de blauwborst neemt gestaag toe, de andere soorten zijn na een periode van groei nu stabiel. Maar van de soorten die horen bij het open akkerbouwgebied is de stand in de afgelopen dertig jaar gehalveerd. De afname gaat in Groningen iets trager dan in de rest van Nederland, maar is niettemin substantieel. Hoog tijd dus om te kijken hoe deze trend kan worden gekeerd. Binnen de Groninger akkerbouw bestaan grote regionale verschillen in soortensamenstelling en trends. Daarnaast zijn er enkele natuurgebieden die (ook) van belang zijn voor akkervogels, zoals het Dal van de Ruiten Aa, het Roegwold en de kwelders. Gemiddeld genomen zijn de belangrijkste soorten die hier voorkomen, min of meer stabiel. Ook hier is echter ruimte voor verbetering. De ambities van zestien partijen tot 2030 zijn neergelegd in dit actieplan.

Aandacht voor 'akkervogellandschappen' vraagt trendbreuk in beleid en praktijk
De recente evaluatie van het Groningse kerngebiedenbeleid wijst eens temeer uit dat veel akkervogels sterker reageren op (elementen van) het landschap als geheel dan op losse beheermaatregelen. Dat betekent dat het accent in beleid en praktijk moet worden verlegd van beheereenheden naar landschappen. Dat vergt vijf belangrijke verschuivingen:

1. Een doelformulering die zich niet alleen richt op de aantalsontwikkeling van soorten, maar ook op de landschappelijke kwaliteiten van de belangrijkste akkervogelgebieden. Dit actieplan bevat daarvoor een voorzet: versterken van landschappelijke kwaliteiten die voor akkervogels van belang zijn en daarmee ombuigen van de populatieontwikkeling (af te meten aan de jaarreeksen van het Meetnet Agrarische Soorten). Vanwege de grote regionale verschillen zijn de doelen gespecificeerd voor de vier deelgebieden: noordelijke kleischil, Oldambt, Veenkoloniën (incl. Duurswold) en Westerwolde.
2. Introductie van meer 'gewaspakketten' in het agrarisch natuurbeheer (ANLb). Naast het bestaande pakket 'vogelvriendelijk graan' zijn er kansen voor de (aangepaste) teelt van vlinderbloemigen (luzerne, veldbonen, erwten) en koolzaad.
3. Een grotere kruisbestuiving tussen ANLb en andere onderdelen van het nieuwe GLB: de verzwaarde conditionaliteit (met o.a. bepalingen voor bufferstroken en niet-productieve oppervlakte) en de ecoregeling (met stimulansen voor o.a. rustgewassen en eiwitgewassen, waaronder de gewassen uit punt 2). Daar waar aangepast beheer nodig is, kan het ANLb deze maatregelen 'opplussen'. Door een deel van de beloning uit deze GLB-onderdelen te bekostigen, kan bovendien de budgetlast van het ANLb worden verlicht en kunnen met het ANLb-budget meer hectares worden bediend.
4. Meer stimulansen voor 'niet-agrarisch groen': door versterking van natuurgebieden die mede van belang zijn voor akkervogels en door natuurgerichter beheer van lijnvormige elementen (sloten, oevers, bermen, dijken en kaden) in beheer bij waterschappen en gemeenten. We streven naar een substantiële toename aan ecologisch beheerd 'niet-agrarisch groen', te beginnen bij de ANLb-clusters.
5. Om dit alles mogelijk te maken: verruiming van de begrenzingen in het Natuurbeheerplan, met name voor de leefgebieden open akker en droge dooradering, waarbij binnen de clusters selectief ook graslanden worden meegenomen. Het credo 'meer doen in minder gebieden' heeft goed gewerkt om met beperkte middelen de dekkingsgraad aan beheer in de clusters te verhogen, maar past niet goed meer bij een landschapsgerichte insteek en laat belangrijke kansen buiten de huidige clusters onbenut. Om te waarborgen dat de provincie daarbij niet aan sturingskracht inboet, bevat het actieplan een extra set kwaliteitscriteria voor de beheerclusters.

Landschappelijke bedreigingen minimaliseren
Eerste opgave om het landschap aantrekkelijk te houden voor akkervogels is het afwenden of beperken van schadelijke ontwikkelingen. De ontwikkelingen in de landbouw zelf (meer hoogsalderende gewassen, minder gewasdiversiteit) proberen we bij te buigen met extra beheer en nieuwe 'gewaspakketten'. De laatste jaren zijn de bedreigingen echter vooral gelegen in twee belangrijke maatschappelijke transities: de energietransitie (meer windmolens en zonneparken) en de klimaatopgave (meer bos). Beide beginnen

in Groningen hun tol te eisen – positief voor klimaat en energie, negatief voor akkervogels. De provinciale omgevingsverordening bevat al een compensatieplicht voor ingrepen die de ruimtelijke kwaliteit van akkervogelgebieden aantasten. Het is gewenst dat deze nauwlettend wordt gehandhaafd en dat bij de invulling van de compensatie nog sterker dan voorheen ook de agrarische collectieven worden betrokken. Ook vragen we de provincie om de bosuitbreiding in het kader van het Klimaatakkoord in akkervogelgebieden vooral gestalte te geven op een manier waarvan struweelbroeders profiteren: door selectieve en kleinschalige aanplant langs wegen, waterlopen en dijken, en op boerenerven.

Beheer verbeteren en uitbreiden
Om het beheer te kunnen uitbreiden is het vasthouden en vergroten van de animo bij grondgebruikers cruciaal. Eerste stap daartoe is het verhogen van de ANLb-vergoedingen, die niet meer in de pas lopen met de huidige bouwplansaldi. Hierin volgt Groningen de landelijke tariefherziening die vanaf 2023 zal worden doorgevoerd. Tweede stap is uitbreiding van het agrarisch natuurbeheer met ruim 1.100 ha: 515 ha 'traditionele' ANLb-maatregelen in nieuwe en vergrote beheerclusters, 600 ha nieuwe 'gewasmaatregelen' verspreid over alle clusters. Daarnaast bevat het actieplan voorstellen voor verbetering van bestaande beheermaatregelen en voor andere nieuwe maatregelen, zoals introductie van 'last-minutebeheer', verbetering van het pakket vogelakker en introductie van 6-meterse randen in combinatie met ecologisch beheer op de aanpalende oppervlakte (sloot, naastliggend perceel).
Het streven naar natuurinclusieve landbouw krijgt op langere termijn vooral gestalte via breed werkende instrumenten zoals het GLB en duurzame ketenafspraken. We vragen de provincie om de agrarische collectieven te faciliteren een adviserende rol te kunnen spelen bij de keuzen die boeren maken bij de invulling van de ecoregeling. Daarnaast maken alle partijen zich hard voor een snelle verduurzaming van een meerprijs voor duurzame productie bij keten en consument. Door een goede afstemming van publieke en private duurzaamheidsprikkels ontstaat een verdienmodel voor duurzame landbouw. Terreinbeherende organisaties optimaliseren het beheer van hun eigendommen die relevant zijn voor akkervogels en stemmen dat beheer (al dan niet via regionale beheerdersoverleggen) beter af met het omliggende beheer. We vragen waterschappen en gemeenten om hetzelfde te doen – er zijn al verschillende hoopgevende initiatieven.

Kennislacunes oplossen, monitoring verbeteren
We vragen de provincie om onderzoek te faciliteren naar de betekenis van belangrijke maatschappelijke transities (energie, eiwit, klimaat) voor akkervogels, naar de synergie met andere onderdelen van het nieuwe GLB, naar de betekenis van vogelvriendelijke gewassen en naar een aantal ecologische kennislacunes. Er komt een snelle inventarisatie van de aanwezigheid en het effect van predatoren en ganzen op akkervogels en van de huidige inspanningen voor schadebestrijding, c.q. populatiebeheer. Op basis daarvan wordt een predatiebeheerplan opgesteld en worden de inspanningen zo nodig geïntensiveerd. De monitoring door provincie, collectieven en TBO's wordt beter gestroomlijnd en de toegankelijkheid van de gegevens wordt verbeterd. Ook versterken de beheerders, samen met de provincie, hun overleg over de monitoringsresultaten en de consequenties voor het beheer.

Samen optrekken in de communicatie, educatie intensiveren
Landschapsbeheer neemt sinds kort de coördinatie van het vrijwilligerswerk en de werving van nieuwe vrijwilligers op zich. Dat is belangrijke winst. Daarnaast trekken alle partijen sterker samen op waar het gaat om publieksvoorlichting over akkervogels (of boerenlandvogels in de breedte). Ook gerichte educatie-activiteiten (onderwijs, cursussen, thema-avonden) worden geïntensiveerd.

Ruimer budget nodig
"Een veldleeuwerik zingt niet voor niets", zo heette een rapport uit 2010. Het realiseren van dit actieplan kost dan ook extra geld. Dat geldt met name voor de uitbreiding van het agrarisch natuurbeheer en de verwachte verhoging van de ANLb-vergoedingen. In 2030 is hiervoor naar schatting jaarlijks € 2 mln. extra nodig bovenop de € 2,5 mln. die er nu in het ANLb omgaat voor akkervogels. Voor de uitvoering van de overige onderdelen van het actieplan is jaarlijks € 0,5 mln. nodig en eenmalig € 0,35 mln. Het actieplan benoemt hierbij ook de potentiële financiers, maar het omvangrijkste budgetverzoek ligt bij de provincie.